

SIGMUND MOWINCKEL OG HANS TID

TERJE STORDALEN

PROFESSOR I DET GAMLE TESTAMENTET VED TF, UiO. E-POST: TERJE.STORDALEN@TEOLOGI.UIO.NO

SIGURD HJELDE: *Sigmund Mowinckel und seine Zeit: Leben und Werk eines norwegischen Alttestamentlers* (Forschungen zum Alten Testament 50; Tübingen: Mohr Siebeck 2006), XII + 365 sider.

Sigmund Mowinckel (1884–1965) kan uten forkleinselse for noen karakteriseres som tidenes største norske bibelforsker. Han var en ledende stemme i siste del av det som etter alt å dømme blir stående som bibelvitenskapens klassiske europeiske periode. Sigurd Hjeldes bok griper fatt i det faktum at det ikke foreligger noen monografi om denne kjempen. Riktignok finnes en del mindre arbeider som omtaler mannen, hans verk og hans blivende betydning, men altså ingen samlet fremstilling.¹ Dette vil Hjelde bøte på – etter eget utsagn tilskyndet av sin far som var Mowinckels student ved Teologisk fakultet i 1930-årene og senere ble hans medarbeider i Det norske Bibelselskap. Resultatet er blitt en på alle måter omfangsrik bok som samler og organiserer en stor mengde informasjon. Allerede i kraft av dette blir boken stående som uomgjengelig for alle som heretter vil befatte seg med Sigmund Mowinckel. Samtidig er det, som jeg skal vise, sider ved boken som en bibelviter kunne ønsket annerledes.

Presentasjon

Etter en innledning (med bl.a. fyldig omtale av kilder) faller boken i en biografisk og en faglig-tematisk hoveddel. Den biografiske delen starter med den historiske bakgrunnen for familien Mowinckel og følger i hovedsak den unge Sigmund gjennom barneår og skoletid (s. 12–24), som teologistudent (24–38), i tiden mellom studium og stipend (38–49), som stipendiat i utlandet (49–68) og gjennom sykdom mot promosjon (68–92). Et siste avsnitt gir korte innblikk i utvalgte deler av Mowinckels liv etter 1916 (s. 92–107).

Den tematiske delen er orientert mot Sigmund Mowinckels faglige og kirkelige arbeid: Kirke og kristendom (110ff); Mowinckel som universitetslærer (136ff); Mowinckel om Salmene (162ff); om stridsspørsmål i det internasjonale faget (201ff) og om forholdet mellom teologi og religionsvitenskap (235ff). Videre får vi et kapittel om Mowinckel som bibeloversetter (267ff) og forkynner (281ff) før fjortende og siste kapittel oppsummerer: Mowinckel og den gammeltestamentlige vitenskap (301–09).

Boken avsluttes med 21 bilder med tilknytning til Sigmund Mowinckels liv. Den har også en fyldig litteraturliste som bl.a. under «kilder» gjengir de aller fleste av Mowinckels publikasjoner (populære så vel som faglige)

og slik fungerer som en svært nyttig informasjonskilde. Som «kilder» lister Hjelde også et lødig utvalg av resensjoner og omtaler av Mowinckels publikasjoner. Avslutningsvis finnes en regulær bibliografi og et navnerregister. Innledningsvis har boken en liste over forkortelser. All denne informasjonen er samvittighetsfullt samlet og presentert og gjør boken til et uunnværlig verktøy.

Arbeidet med boken har tatt 14 år, og forfatteren beklager i forordet at det har gått langsomt og i ujevnt tempo. Leseren forstår imidlertid at det er ikke kun arbeidskapasitet og -muligheter som har betinget en så lang prosess, men også arbeidets størrelse. Hjelde turnerer brev, intervjuer, registre og protokoller, publikasjoner, anmeldelser og omtaler. I innledningen beskriver han omsorgsfullt sine upubliserte kilder i form av brev fra offentlige og private arkiv. Underveis i boken gjengis også en rekke sitater fra dette materialet. Boken bringer også oversettelse av tre av Mowinckels prekener (293–300). En norsk leser registrerer med et visst vemod at også norskspråklige kilder (brev og prekener) gjengis i tysk språkdrakt – forøvrig, som resten av boken, i et plettfritt og stilsikkert tysk språk. Slik måtte det formodentlig bli når boken skulle gis ut på tysk. Av og til ønsker man imidlertid at man visste nøyaktig hvordan atmosfære, stil, ordvalg og rettskrivning er i de norske kildene. Her etterlater altså selv denne grundige boken et mindre desideratum.

Hvorfor Mowinckel?

Mitt store spørsmål i møte med Hjeldes bok er ganske enkelt dette: hva er poenget med å skrive en bok om Sigmund Mowinckel? På ett nivå er svaret på dette spørsmålet gitt: Mowinckel var en stor fagmann, og han kom fra en spennende tid i norsk teologi.² Men spørsmålet lodder dypere enn som så: Husker vi mannen simpelthen for hans berømmelse? Eller er det noe spesifikt ved ham og hans verk som er verdt å huske eller reflektere

over? Hvordan identifiserer vi i så fall dette spesifikke, og hva er det som bestemmer hvordan vi bør huske eller reflektere over det?

Denne typen spørsmål møter enhver biograf, og de har vært avgjørende for de senere årenes diskusjon om biografisjangeren og for endringene i denne sjangeren. Sigurd Hjelde bok viser ingen spor av denne debatten, og tar ikke del i de sjangerendringene som har blitt forhandlet i den perioden boken om Mowinckel ble til. Her taler fortsatt en distansert forfatterstemme i tredje person, med kronografisk blikk og uten uttrykt engasjement eller posisjonering verken til mannen eller verket. For en bibelforsker er det ganske særlig tydelig at Hjelde velger å fremstille Mowinckel fra en posisjon som har betydelig distanse til våre dagers teologiske og bibelvitenskapelige diskurs. Hjelde skjærer så å si Mowinckel og hans verk ut av den løpende tradisjonsstrømmen og fremstiller ham «rent historisk». Prismet for å vurdere mannen og verket er konsekvent begrenset til (a) Hjelde nærlæsning av hans skrifter og (b) utvalgte (hovedsakelig samtidige) fagkollegers anmeldelser og omtaler. For denne anmelderen medfører dette opplegget at spørsmålet etter det dypere poenget med boken blir akutt. Tar den sikte på å komme ut over en litt servil beundring av fordums storhet? Skal vi lære noe? Hva er i tilfelle den konteksten vi lærer i, og som bestemmer horisont og fokus for vår læring?

Som norsk bibelforsker har jeg selvsagt mitt eget perspektiv på Mowinckel. Slik jeg ser det, er det hans verk som bibelforsker ved et teologisk fakultet som gjør ham fortsatt interessant. Derfor ønsker jeg å se både fagmannen og verket i lys av intellektuelle strukturer i disse to kontekstene; bibelforskningen og teologien. Jeg oppfatter begge som «felt» som har sin egen diskurs både forut for og i forlengelse av Mowinckels virke. Det interessante for meg er hvordan Mowinckels verk inngår i disse diskursene. Et slikt perspektiv

vil kunne aktivere også andre perspektiver enn de Mowinckel selv og hans samtidige hadde for sine diskusjoner, perspektiver som reises i den større diskursen de var del av. Poenget med å gi til kjenne dette perspektivet, er selvsagt ikke å klandre Hjelde simpelthen for at han har andre perspektiv. Poenget er å berede grunnen for en samtale om både Hjeldes bok og om bokens fokus: Sigmund Mowinckel og hans verk.

Min påfølgende omtale av Hjeldes bok blir dermed ikke kun en anmeldelse av den boken Hjelde faktisk har skrevet, men også en samtale om hvilke andre perspektiver det kunne være naturlig eller interessant å reise på fenomenet Sigmund Mowinckel. Jeg har tiltro til at leseren er i stand til å skjelve mellom disse ulike anliggende i min tekst. Hun og han vil utvilsomt også se at verken kritikken eller samtalen hadde vært mulig uten Hjeldes forutgående grundige arbeide, og at kritiske merknader og alternative perspektiver ikke forringer fortjenesten ved hans bok. Tvert imot, de bevitner at Hjelde har maktet å provosere til videre samtale og refleksjon – hvilket ikke er noe underordnet poeng for faglitteratur.

Biografien: den yngre Mowinckel

Den biografiske delen dekker perioden fram til 1916, da Sigmund var 32 år. Fremstillingen synes å samle all tilgjengelig informasjon og vil som sådan være uomgjengelig for all ettertid. Dette synes også å ha vært forfatterens basale idé med denne delen. Slik sett fyller den formodentlig den rollen som forfatter og forlegger har intendert. Teksten er forbilledlig tydelig. Premisser for slutninger og antakelser ligger åpent tilgjengelig. For den som måtte ønske å gå Hjeldes kildetolkninger etter i sømmene, er det innimellom ikke innlysende hvor de siterte kildene *nå* befinner seg. Noen steder er det også referanser til brev og materiale som han selv besitter, eller til muntlige kilder, hvorav øyensynlig kun noen senere har funnet skriftlig uttrykk. I og med at forfat-

teren fremstår som så tvers igjennom ordentlig, er det grunn til å håpe at hans eget arkiv overgår Mowinckels i omfang, dybde og orden. Vi får håpe at dette materialet blir tilgjengelig også for senere Mowinckel-biografer!

Men hvordan er biografien tenkt å spille sammen med bokens tematiske del? Her ligger et generelt problem; i hvilken grad er biografi relevant for å belyse et faglitterært forfatterskap? Når det gjelder den lange perioden fra 1916 til 1965, synes Hjeldes posisjon klar: Det er ikke noe pregnant forhold mellom liv og livsverk, og dette gir også god mening. Det er vel slik det er med svært mange fremstående vitenskapsmenn og -kvinner. Det faglige arbeidet følger så å si sin egen dynamikk og utfolder seg ofte mer på tross av enn på grunn av eller gjennom forskernes sivile liv forøvrig.

Spørsmålet blir desto mer påtrengende; hvilken rolle spiller fremstillingen av den unge Sigmund Mowinckels biografi i Sigurd Hjeldes portrett av mannen og verket? Sant å si får jeg som leser inntrykk av at dette spørsmålet knapt kan være radikalt gjennomtenkt. Mannens unge år synes snarere i hovedsak å få sin oppmerksomhet som funksjon av en generell utviklingspsykologisk (eller liknende) tanke. Underveis i den samvittighetsfulle, litt omstendelige og av og snirklete fremstillingen av Sigmunds unge år spør jeg meg selv om boken etablerer noen virkelig syntese mellom biografi og tematisk del? Rett skal være rett: det er tilløp til en integrasjon mellom biografi og faglig refleksjon. Men dette er ikke ledemotivet. Og der det forekommer, kunne det etter mitt skjønn vært gjort mer intenst. Som jeg skal komme tilbake til, kunne det for eksempel åpnet seg et spennende perspektiv dersom Hjelde mer kritisk hadde arbeidet sine biografiske kilder når det gjelder fremstillingen av Sigmund Mowinckels forhold til kristen tro.

Av og til får Hjeldes norske lesere følelsen av å være vitne til en høflig nordmanns omvisning for lærde tyske lesere. Disse mangler

kunnskaper om norsk geografi og historie, og Hjelde antar at slike kunnskaper har potensial som lett eksotisk lektyre. Han skriver derfor f.eks. slik om Ålesund og Nordvestlandet – hvor Mowinckels bodde etter at Sigmund hadde forlatt familien for å gå på skole i Bergen:

Unter den drei Städten im westnorigischen Regierungsbezirk Møre og Romsdal (damals: Romsdals Amt) ist Ålesund – neben Molde und Kristiansund – zwar die jüngste, indem sie erst 1848 ihre Stadtrechte erhielt. Indessen wuchs sie in den folgenden Jahrzehnten als Stadt der Fischerei und des Handels so schnell heran, dass sie um die Jahrhundertwende (1900) eine Einwohnerzahl (11770) erreicht hatte, die fast derjenigen von Kristiansund (12050) gleichkam und diejenige von Molde (1689) schon längst übertraf.

Det tyske språket er tvers igjennom kompetent. Men Sigmund Mowinckel bodde altså ikke i Ålesund i lengre tid, og landsdelen spiller ingen viktig rolle i boken. Så hva er poenget? På samme vis får vi underveis vite om Bergens grunnleggelse, om Mowinckel-familiens stamtafle fra begynnelsen av 1700-tallet, om katedralskoleinstitusjonens opphav i Norge, osv.

Det synes å ha vært selvsagt at fokuseringspunktet for å skrive historien om Sigmunds barneår måtte være hans far, presten Jørgen Blytt Mowinckel og hans forfedre. Om moren, Petra Johanne, f. Meitzner, sies nesten ingen ting. Nå må man anta at Hjelde kilder på dette punktet har hatt en tilsvarende patriarkalsk slagside. Og likevel: Nærmest i forbi-farten får vi vite at Sigmund i årene 1889–98 fikk hjemmeundervisning. Og mens far Jørgen, prest og på denne tiden også borgermester, tok seg av undervisningen i latin og matematikk, var det mor Petra som hadde ansvar for alle de andre fagene. Senere får vi vite at far Jørgen ikke egentlig var noe skolelys, mens Sigmund, derimot, gjorde det svært

godt fra han entret katedralskolen i Bergen. Mye taler altså for at Petra Johanne var en brukbar lærer, og dessuten at Sigmund i sin barndom og tidligere ungdom må ha brukt en god del tid sammen med henne. Men Hjelde, som ellers ikke unnser seg for å resonnerer ut fra ofte sparsommelige kilder, forbigår dette poenget i stillhet.

Fremstillingen av Sigmund Mowinckel som akademisk lærer (i og utenfor universitetssammenheng) gir vesentlig informasjon både av seriell og personlig karakter. Både her og ellers merker man at Hjelde er opptatt av forholdet mellom teologi og det han kaller religionshistorie. Det kommer bl.a. til uttrykk gjennom de tre sidene om Harris Birkeland og den ublide behandling som ble ham til del fra Teologisk fakultet. (Samme interesse kommer til orde også i et kapittel i den tematiske delen, se nedenfor.) For en teolog med tilsvarende interesser hadde det vært ønskelig om Hjelde hadde formidlet mer om hva kildene sier om forholdet mellom Mowinckel og Brede Kristensen (jf. bilde s. 317), og mellom Mowinckel og Albert Brock-Utne (som i sitt doktorarbeid gjorde bruk av Mowinckels arbeider) og Ludin Jansen (som var hans student). Men boken er jo allerede omfattende, så det er kanskje forståelig at dette blir liggende utenfor fremstillingen.

To tema i tilknytning til Hjelde's biografiske fremstilling fortjener særlig oppmerksomhet i vår sammenheng:

Mowinckels religion

Hjelde har fortjenstfullt utforsket sine kilder når det gjelder Sigmund Mowinckels religiøse liv, og han tegner sitt portrett primært i to dimensjoner: dets indre og dets ytre historie. Den indre historien er fortellingen om en ung mann som fant teologifaget interessant, men som ikke enkelt fant seg til rette verken med den tradisjonelle kirken eller med det han oppfattet som rimelige forventninger til en prest. Denne mannen var ifølge eget ut-

sagn ute av stand til å bli prest etter at han hadde tatt sin embetseksamen (1908). Senere (i 1914) hadde han – ifølge Hjeldeles lesning: i forbindelse med alvorlig sykdom – et første religiøst gjennombrudd og bestemte seg for å ta praktisk-teologisk eksamen. Først i 1930-årene fant han et mer varig religiøst uttrykk gjennom sin kontakt med Oxford-gruppen.³ Fra denne perioden innfører han bl.a. daglig bibellesning og andaktsstund i hjemmet.

Den ytre historien om Sigmund Mowinckels kristne tro tegner Hjelde i rammen av kirkekamp og teologiske strømninger i Kristiania/Oslo i det aktuelle tidsrommet. I dette perspektivet hører hovedpersonen klart hjemme på den liberale siden, fra begynnelse til slutt. Men etter boken *Det gamle testament som Guds Ord* (1937) kom det inn et element knyttet til «personlig religiøs opplevelse» som åpner mot Bibelens formentlige «overskridende» dimensjoner. Dette henger sammen med det Oxford-gruppen kalte «veiledning»; en direkte (men ikke nødvendigvis overnaturlig) kommunikasjon fra Gud til den enkelte. Språkbruken omkring dette åpnet også i noen grad mot klassisk, konservativ teologi. Oxford-gruppen hadde imidlertid større oppslutning blant liberale enn blant konservative teologer i Norge. Og, som Hjelde siterer fra Mowinckels konservative norske motstandere; det er ikke helt innlysende hvordan han kunne kombinere sine historisk orienterte arbeider med en tro på Det gamle testamente som kilde til nåtidig åpenbaring.

I sin gjennomgang har Hjelde gitt oss den første, begrunnede fremstillingen av Mowinckels personlige troshistorie, og derigjennom har han gjort forskersamfunnet en stor tjeneste. Begge fortellingene er dessuten godt skrevet. Særlig interessant er det når Hjelde trekker fram mulige perspektiver som integrerer begge de to fortellingene med det faglige forfatterskapet. I denne, for meg mest interessante delen, har hans drøfting imidlertid ikke tilstrekkelig kildekritikk eller dybde. Hele denne delen blir derfor først og fremst

en invitasjon til videre refleksjon på basis av det Hjelde har brakt til torgs:

I sin vurdering av Mowinckels omtale (pr. brev) av sine religiøse opplevelser er Hjelde for lite kritisk mot sine kilder, for villig til å ta dem «på ordet». Ta f.eks. fortellingen om Mowinckels tvil, gjennombrudd og tro. Er det rimelig å se dette som en fortelling om en bevegelse mot stadig høyere avklaring? Hjeldeles viktigste kilder for å tolke de avgjørende epokene og gjennombruddene, er senere brev fra Mowinckels hånd. Vurderingen av hans egen skikkethet som prest i 1908 baserer Hjelde på Mowinckels brev til Gunkel i 1921. Samme år (i samme brev?) skrev han til Gunkel også om et religiøst gjennombrudd i 1914, og ga uttrykk for at han «nå» (1921) har funnet et fast punkt. Noe tilsvarende kommer fram i et skrift fra 1927. Men i 1935 omtaler Mowinckel sin Oxford-fornyelse. Han proklamerer at etter år med avstumpet og halvdød kristendom er nå Gud endelig *igjen* (min utheving) blitt virkelig for ham. Her får man inntrykk av at han i 1935 må ha vurdert det som han i 1921 omtalte som en «avklaret tro», på helt nye måter. Nå, i 1935, ser det ut til at det er barn-domstroen (eller noe tilsvarende) han vender tilbake til, og at alt imellom denne og 1935 nå oppfattes som verdiløst. I andre sammenhenger viser Hjelde at Mowinckel i sine brev ofte satte tingene på spissen; brevene overdriver og må korrigeres. Således gir eksegeten Mowinckel en bitende ironisk omtale av gjengs vitenskapelig sitatpraksis, men samtidig er han selvfølgelig selv beredt til å følge akademisk etikette (s. 72–73).

I lys av de senere tiårenes forskning på religiøse selvbiografier er jeg tilbøyelig til å spørre om ikke kildene som Hjelde trekker fram snarere viser oss en mann som prøver å fremstille det til enhver tid siste «gjennombruddet» som det endelige, men som samtidig røper at det går en strøm av kontinuerlig uro gjennom det hele? Når man spør slik, kan man vende tilbake til Hjeldeles fyldige fremstil-

ling og finne en kandidat for hva som har forårsaket denne gjennomgående uroen. Det synes å ha vært spørsmålet om den *personlige opplevelse* av Gud. Like fra begynnelsen synes Sigmund Mowinckel å ha ment at det er en slik opplevelse som konstituerer sann religion. Dette religiøse paradigmet levde i den liberale teologi, men det synes rimelig å anta at Sigmund vil ha møtt det først – og mer pregnant – i vekkelseskristendommen som han må ha kjent til gjennom farens prestegjering. Sigmund Mowinckels utfordring var da formodentlig at hans vitenskapelige arbeid bygget på paradigmer som ikke etterlot rom for noen slik personlig erfaring. Overfor den pietistiske tradisjonen kom i tillegg den utfordringen at den sto for en mengde posisjoner som var ham fremmed. Var det kanskje denne problemstillingen som ble overvunnet gjennom Oxford-gruppens praksis knyttet til begrepet «veiledning»?

Ytterligere ett perspektiv reiser seg når man leser Hjeldes fremstilling grundig: Innen Oxford-gruppen spilte Bibelen ikke nødvendigvis den samme sentrale rollen som den ifølge Hjelde fikk i det Mowinckelske hjem. «Veiledning» kunne komme på mange andre måter enn gjennom bibellesning. Man spør seg derfor; hvordan foregikk egentlig denne Mowinckelske bibellesningen helt konkret? På hvilken måte bidro den til en personlig erfaring som tillot leseren å erkjenne Guds veiledning? På dette punktet kunne teologen ha ønsket at religionshistorikeren Hjelde hadde penetrert de teologiske flosklene og fortalt oss noe om hva kildene sier om den *faktiske religion* som foregikk i det Mowinckelske hjem. Kan det f.eks. være at Bibelens rolle i dette går tilbake til dens stilling som norsk kristendoms største ikon, og sikkert også dens status i unge Sigmunds hjem? Var det kan hende *det rituelle* ved bibellesningen som var avgjørende for Mowinckel, for eksempel slik at man gjennom deltakelse i leseriten kom i kontakt med den åndelighet Bibelen skal ha

sprunget ut av? I så fall ligger jo kanskje veien åpen for å knytte Mowinckels siste religiøse avklaring til hans forskning? Alt dette forblir hypoteser inntil noen med Hjeldes kjennskap til kildene kan trekke fram relevant materiale og gi en lødig fortolkning.

Mowinckel og Tyskland

Et gjennomgående tema i Hjeldes bok er Sigmund Mowinckels forhold til tyskere og Tyskland. Det kommer uttrykkelig til behandling i to lengre avsnitt (s. 63–67 og 86–91; et ekskurs om Mowinckels forhold til den første verdenskrigen), og er også ellers stadig fremme. Hjeldes fortolkning er at når man ser på den yngre Mowinckels refleksjoner over hverdags erfaringer, så var han svært negativ til tyskere og til Tyskland. Hjelde gjengir fra Mowinckels brev pregnant fordomsfulle karakteristikk av disse «urgermannere» (s. 64). Den unge Sigmund markerer avstand om enn ikke bent frem forakt for det tyske. Senere ble hans holdninger endret. Mannen hadde tyske venner og bekjente, lærte seg å sette pris på tysk høflighet, disiplin og inderlighet, og han lærte ifølge Hjelde å skjelve mellom positive og negative sider av tysk tradisjon (67). Ved inngangen til første verdenskrig erklærer han seg, i brev til Hermann Gunkel, for ett med Tyskland, i hjerte og tanke. Uten blygsel tilkjenner han Tyskland en immanent rett til å skaffe seg nødvendig rom i verden. Etter krigen utviklet han seg imidlertid i retning av antimilitarisme: han ønsket å avvike hele militærvesenet for å unngå et nytt ragnarok (89f). I denne sammenheng gir han uttrykk for kritikk mot en tendens i tysk teologi som vi med luthersk terminologi kunne kalle en insensitiv toregimentslære, og han omtaler verdenskrigen som et nederlag for kristendommen. Slik ebber undersøkelsen av «Mowinckel og Tyskland» ut; hovedpersonen har beveget seg fra uvitenhet og fordomsfullhet, via beundring og respekt til en moden posisjon som overvinner det nasjonale.

En subtekst gjennom alt Hjelde skriver om dette tema, går ganske sikkert upåaktet hen for de fleste lesere. Det finnes nemlig en oppfatning blant en gruppe tyske gammeltestamentlere om at Mowinckel bør beskyttes mot sine tysk-vennlige utsagn, slik de kommer til uttrykk for eksempel i hans brev til Gunkel under første verdenskrig (jf. ovenfor). Den som kjenner disse oppfatningene, ser at Hjelde i sin fremstilling har gitt de tysk-vennlige utsagnene en forhistorie og en retorisk og historisk kontekst. Han har vist at disse på ingen måte var siste ord i saken, og at de ikke kan danne grunnlag for noen fullverdig karakteristik av Mowinckels forhold til Tyskland.

I lys av denne tyske subteksten undrer man seg imidlertid over at fremstillingen av dette emnet stopper med første verdenskrig: Hvorfor ikke også skrive om Mowinckels forhold til Tyskland, til nazismen og den norske nasjonalsosialismen i 1930- og 40-årene? Hjelde redegjør (s. 6) for at det ikke har vært mulig å få tilgang til Mowinckels brev til f.eks. Hans-Joachim Kraus. Men vi skulle gjerne vite om det i hans brev til Bentzen, Lindblom eller Baumgartner finnes utsagn som belyser hans videre vurdering av Tyskland og av nazismen? Antakelig ville det også vært mulig for Hjelde å dokumentere Mowinckels forhold til nasjonalsosialismen gjennom åpne norske kilder. Dette prosjektet fremstår som desto mer relevant i og med at grunnleggeren av Oxford-gruppen, Frank Buchman var på gjentatte besøk i indre sirkler i *Das Dritte Reich* (fra 1934 og utover, og f.eks. ved Olympiaden i Berlin i 1936). På den andre siden har vi den anti-nazistiske innsatsen til norske medlemmer av Oxford-gruppen (Ronald Fangen, Eivind Berggrav og andre), og vi har Arne Fjellbus utsagn om Oxford-gruppen store betydning i kampen mot nazismen – utsagn som forøvrig nå er problematisert av Bernt Oftestad. Oxford-gruppens forhold til nazityskland var altså ikke entydig. Det er også rimelig å anta at dette forholdet innen den norske del av bevegelsen kan ha endret seg utover

i 1930- og 40-årene. Midt oppe i dette har vi det nordiske møtet om solidaritet med Finland som Mowinckel arrangerte i januar 1940. Jeg impliserer ikke at jeg har grunn til å anta at det store bildet ville blitt vesentlig annerledes enn det Hjelde allerede har tegnet for den første krigsperioden. Men bildet bør jo tegnes! Som biograf bringer man fram slik som kan antas å ha offentlig interesse. Hjelde sier at Mowinckels biografiske forhold fra tiden etter promosjonen (1916) knapt inneholder noe med særlig interesse for offentligheten (s. 92). Han må vel ha vurdert det slik at dette gjelder også materiale knyttet til problemstillingene som er antydnet ovenfor. Det er vanskelig å være enig i en slik vurdering.

Bibeloversetteren og forkynneren

Ut fra sin bakgrunn som nordmann og med en far som la ned et livsverk i norsk bibeloversettelse, setter Hjelde et fokus på Mowinckel som kanskje få andre ville ha gjort, og som er meget interessant: Mowinckel som bibeloversetter. Fremstillingen gir en presentasjon av GTMMM⁴ og en kortere av det innledende arbeidet med Bibelselskapets oversettelse av 1978, der Mowinckel spilte en viss rolle. Innledningsvis gir Hjelde for sine tyske lesere en innføring i norsk språk og nyere språkhistorie.

Emnet er godt, men dette er den delen av boken som tydeligst lider av valget å publisere på tysk. Formodentlig av denne grunn er også drøftingen forholdsvis kortfattet. Det kunne vært mulig å gå inn på flere eksempler fra GTMMM, kanskje bruke arkivmateriale fra Bibelselskapet og i det hele skrive mer utførlig både om oversettelsesvalg på de typiske «teststedene» (Jes 7:14; Job 1, osv.), tekstkritisk policy og om språklig profil. Men særlig det siste gir jo knapt mening i en tysk bok om en norsk bibeltekst. Ved siden av å skrive den store boken har Hjelde i årenes løp også publisert flere mindre arbeider om Mowinckel i andre sammenhenger, på både tysk og norsk. Det er å håpe at han kunne finne rom til å utdype i

norsk språkdrakt flere av de spørsmålene han har arbeidet med i dette kapitlet.

Noe av det samme må man etter min mening si om kapitlet som omtaler Mowinckel som forkynner. Hjelde bringer tre prekener i oversettelse. Foranstilt disse gir han til beste noen overgripende kommentarer og noen sitater som kunne inneholde ansatser til et homiletisk grunnsyn hos Mowinckel. Men det hele blir forholdsvis kort. I nåværende setting fungerer det først og fremst som pendant til siste del i fortellingen om Mowinckels religiøse utvikling.

Bibelforskeren

Vi vender oss nå til de om lag 100 sidene som er viet til Mowinckel som fagmann. (kapitlene 9, 10 og 11, samt utblikket i kap. 14). Det prismet som anvendes i analysen, har altså to glass: Det første er Mowinckels egne tekster slik de er utvalgt, nærlest og gjengitt av Hjelde. Det andre er anmeldelser, omtaler og vurderinger av Mowinckels publikasjoner skrevet av hans fagfeller, i hovedsak hans samtidige fagfeller. Dette designet sikrer en historisk foranket innfallsvinkel til Mowinckels verk, ser ham så å si med samtidens øyne, og dette må åpenbart ha vært forfatterens hensikt. Med dette lykkes han langt på vei ganske godt. På en rekke steder kunne det imidlertid – med teologens perspektiv (jf. ovenfor) – vært både naturlig og interessant å se Mowinckel, hans arbeider og hans samtid i lys av senere utvikling innen bibelvitenskap og teologi. Hjelde avstår fra dette. Det er tre grunner til at dette alt i alt ikke faller heldig ut.

For det første er det selvsagt slik at både Hjeldeles nærlæsning av Mowinckel, så vel som de samtidige fagfellenes vurdering av ham, involverer utvalg av tekst og valg av perspektiv. Og Hjelde kan jo heller ikke gjengi alle samtidige stemmer. Noen ikke-subjektiv fremstilling av Mowinckel er det derfor uansett ikke tale om. (Særlig de samtidige fagfellenes lesninger bør av mange grunner ikke oppfattes

som objektive, upartiske, e.l.) For det andre går Hjelde litt snevre tilnærming av og til glipp av en større forskningshistorisk kontekst som er viktig for å forstå og vurdere Mowinckels tekster også i deres historiske kontekst. Og for det tredje (og for meg, viktigste): klassiske verker (også faglige klassikere av f.eks. Wellhausen, Gunkel og Mowinckel) viser seg ofte å ha relevans som går ut over det forfatterne og de første leserne var i stand til å verbalisere. Antakelig er dette en viktig side i deres posisjon som klassikere. Hvis det nå skulle finnes slike trekk i Mowinckels forfatterskap, så vil Hjeldeles opplegg ikke kunne fange dem opp. Han trekker ikke inn den større faghistoriske konteksten og feller aldri selv dommer om hva som blir stående som interessant eller viktig hos Mowinckel. La meg innledningsvis løfte fram ett eksempel fra det siste av Hjeldeles tre kapitler. Eksempelen setter hans valg av metode i relieff og viser hvorfor et alternativt opplegg kanskje ville vært mer spennende.

I sin gjennomgang av den sene Mowinckels befatning med profetene diskuterer Hjelde hvorvidt en endring i hans forståelse av profetfenomenet kunne ha forbindelse med samtidige endringer i faget generelt, eller også med personlige religiøse opplevelser innen Oxford-gruppen. Hjelde beskriver hvordan Mowinckel beveger seg *fra* et fokus på profetenes ekstase og psykologi (som altså var et standard paradigme fra 1920-tallet) *til* et fokus på profetenes ord og innholdet i det de sa. Mowinckel selv knyttet dette profetiske ordet til Oxford-gruppens begrep *veiledning*. (Dette begrepet beskriver hvordan Gud taler til mennesker.) Spørsmålet som reiser seg på forskningshistorikerens horisont er selvsagt om denne nyorienteringen mot *budskapet* kunne være relatert til Karl Barths teologi, eller annen dialektisk teologi, som på samme tid var inne i sin formative periode. Et hovedpunkt i denne teologien i denne perioden var jo å fokusere på *innholdet* i bibeltekstene og i Barths tilfelle også å omtale dette som åpenbaring.

Det samme spørsmålet har åpenbart også foresvevet Mowinckel selv, for etter en fremstilling av tendenser i nyere teologi, sier mesteren (sitert hos Hjelde, s. 245): «I have thought it worth while to give this rough indication of present-day tendencies, because the results at which I have arrived [...] are *not* the outcome of any modern tendency of this kind. It was not the change of methods of theological approach, but the prophets themselves that drew my attention to the problem.» Satt på spissen: de konservative dialektiske teologene hadde gjenoppdaget «selve budskapet» i tekstene. Mowinckel, derimot, var ikke influert av dette. Han hadde nemlig funnet orienteringen mot Herrens tale direkte i tekstene selv! At hans nye sensitivitet for denne dimensjonene i tekstene skulle kunne være betinget av «tidsånden» var åpenbart ikke noe tema. Og dermed er saken også avgjort for Hjelde: «Es muss uns genügen, Mowinckel einfach beim Wort zu nehmen, wenn er behauptet, dass er seine neuen Erkenntnisse direkt im Gespräch mit den Propheten selbst gewonnen habe [...]»

At en mann som Mowinckel kunne skrive noe slikt, vitner først og fremst om det intellektuelle klimaet i 1935. Vi ville sagt at denne perioden manglet hermeneutisk innsikt. Atskillig mer oppsiktsvekkende er det at en historiker 70 år senere gjør Mowinckels selvvitnesbyrd til et avgjørende argument i sitt forsøk på vise at den liberale forskeren ikke var påvirket av konservativ teologi.

Det viktigste i vår sammenheng er likevel at Hjelde med sitt opplegg ikke blir i stand til å overveie hvordan Mowinckel her interagerer med noe senere teologi. Mowinckel formulerer nemlig en posisjon som senere ble typisk for den liberale dialektiske teologien. Et av de store problemene med Barths teologi slik ettertiden ser den, er at den ble autoritær i kraft av et anspråk på kirkelig hegemoni. Det guddommelige ordet som kommer «senkrecht vom Oben» får i barthiansk teologi en

kanonisk fortolkning i kirkens tradisjonelle tilsvar. Tradisjonen blir sannhetsvitnesbyrd. Hos Bultmann, derimot, ble tradisjonen utfordret ved at det troende fellesskapet hadde rett (og plikt) til å formulere troen slik at den harmonerte med deres *egne* forutsetninger. Mowinckel synes å forutsette et dialogisk forhold mellom profetens «guidance» og den nåtidige leserens forståelse. Hjelde siterer (s. 247): «I also endeavour to practice 'sharing'. I let the prophets 'share' with me to discover what *their* guidance has to say to me, and perhaps at the same time to a good many others, *today*.» Avgjørelsen av nøyaktig *hva* som er viktig, ligger her tilsynelatende til syvende og sist ikke i teksten, men i tilhøreren. En åpning mot rasjonalitet, skjønn og erfaring er tydelig også ellers i Mowinckels tenkning. Her, som hos Bultmann, er det i stor grad det religiøse subjektet som avgjør hva som er religiøst (og teologisk) interessant. Slik fremstår Mowinckel klart på venstresiden i norsk og internasjonal teologi.

Og når vi har kommet så langt i vår gjennomgang av hvordan Mowinckels posisjoner samtaler med *senere* teologi, ser vi enda ett påfallende trekk. Hos Mowinckel synes den religiøse avgjørelsen å finne sted i møte med symbol-ladete hendelser eller riter. Symbole og ritene får emblematiske karakter og her kan Mowinckel kanskje sies å foregripe langt senere tiders «lingvistiske vending». Heller ikke dette blir selvfølgelig mulig å se i det prismet som Hjelde bruker for å studere Mowinckels verk.

Slik jeg forstår det, er det å sette Mowinckels verk slik inn i en større faglig kontekst ikke nødvendigvis uhistorisk. Tvert imot kan man se det slik at Mowinckel i sine arbeider sto i relasjon til problemkonsepter og argumentasjonsstrukturer som definitivt *var* tilstede i den vitenskapelige diskursen, men som ennå ikke var tydelig tematisert (og i hvert fall ikke av de fagfellene som forholdt seg til Mowinckel). Disse litt mer overgripen-

de perspektivene har derfor ikke dårligere historisk feste enn de Hjelde arbeider med, selv om de hadde en annen tyngde i Mowinckels samtid. Og fordi de var mindre uttalt i samtidens resepsjon av Mowinckels arbeider, forblir de usynlige i Hjeldes opplegg. Dette fører til en avkortet forståelse av Mowinckels betydning.

Salmene

Det første av kapitlene om bibelforskeren handler om Mowinckels tolkning av de bibelske salmene, i hovedsak gjennom *Psalmestudien I–VI* (1921–24) og *Offersang og sangoffer* 1951 (eng. utg. 1962). Her gir Hjelde en nærløsning av sider ved *Psalmestudien* som framstod som særlig viktige for Mowinckel og hans kolleger i 1920-årene. Vi blir informert om verkets plassering i samtidig forskning, og om samtidens vurdering av det, herunder også om forholdet mellom Mowinckel og Gunkel – som forskere og som mennesker.⁵ Dette er godt fremstilt, og det gir en adekvat innføring i hvordan 1920- og 30-årenes bibelforskning så ut når man sto midt oppe i den. Gjennomgangen av *Offersang og sangoffer* gir en presentasjon av status for Mowinckel mot slutten av hans forskerliv, og selv om omtalen er mindre utførlig her, gir også den et adekvat bilde.

I et slikt opplegg blir selvsagt spørsmålet om Tronstigningsfesten sentralt. Denne ble heftig diskutert i Mowinckels levetid. Hypotesen fikk imidlertid aldri noen bred oppslutning. I dag er det en knapp håndfull forskere som tar hypotesen på alvor. Et for ensidig fokus på denne hypotesen bidrar derfor til å gjøre Mowinckels arbeid til noe i nærheten av en historisk raritet. Og slik fremstår det faktisk nesten også i Hjeldes avsluttende kapittel (s. 305–09). Noe av det samme må sies om Mowinckels teorier om kongens rolle i den gammelhebraiske kultus. Heller ikke på dette punktet fikk Mowinckels teorier noe bredt gjennomslag.

Hvis man ser ut over kontroversene om Mowinckels mest profilerte teorier, øyner man imidlertid straks et punkt hvor Mowinckels arbeid *virkelig* ble retningsgivende, nemlig i hans insistering på at salmene hadde sitt feste og sin bruk i *faktisk kult*. Hjelde omtaler dette som et av kontroverspunktene mellom Mowinckel og Gunkel: Gunkel mente nemlig at salmene i sin nåværende form var sterkt litterært bearbeidet, og han aksepterte aldri Mowinckels syn på dette punktet. Hjelde sier imidlertid lite om dette spørsmålets plass i påfølgende fagdiskusjon. Men her fikk altså Mowinckel stort gjennomslag, f.eks. gjennom Hans-Joachim Kraus og hans kommentar til Salmene.⁶ (Kraus er nevnt hos Hjelde, men da nærmest som Mowinckels kritiker.) Selv sene Gunkel-elever som Joachim Begrich (som fullførte Gunkels verk med Salmene) var i praksis influert av Mowinckel på dette punktet. Men verken han eller hans medelever skrev svært eksplisitt om dette – kanskje av finfølelse overfor Gunkel, eller kanskje fordi synspunktet etter hvert ble så selvsagt? Som en konsekvens finnes det til dette temaet ikke svært mye av den typen utførlig samtale som Hjelde bygger sin fremstilling på. For en fagmann synes det likevel opplagt; det var her Mowinckel virkelig satte spor etter seg. Og gjennom fagets historie fikk han også bekreftelse på sitt argument overfor Gunkel. Senere generasjoner oppfattet virkelig Mowinckels utvikling av Gunkels gattungshistorie som en naturlig fortsettelse av denne.

La oss forlenge samme perspektiv inn i dagens situasjon. Debatten mellom Gunkel og Mowinckel om salmenes forhold til faktisk kult får nemlig en slags repetisjon i den nyeste salmeforskningen. På den ene siden hevder nå forskere som Erich Zenger og Franz Hossfeld at salmene ikke er kultiske dikt. De er lærde *bearbeidelser* av en kultisk tradisjon. Disse forskernes hovedfokus ligger på *salmeboken*. Den ser de først og fremst som skriverens produkt. De enkelte diktene (eller ele-

menter i dem) kan ha hatt sitt opphav i faktisk gudstjeneste, men dette er nå avstreifet, og salmene er blitt skrievernes (ikke sangernes) produkt. Zenger og Hossfeld er toneangivende i tysk eksegese av Salmene, og det finnes angloamerikansk forskning som går i samme retning. Det er lett å se likhetspunkter mellom deres grunnforståelse og den som Gunkel fastholdt overfor Mowinckel. Men på den andre siden viser f.eks. salmeboken *Hodayoth* i Qumran ifølge noen forskere at det hele tiden fantes en *levende* salmediktning. Hvorvidt denne sto i relasjon til faktisk kultisk salmesang, vet vi ikke – men muligheten ligger der. Dermed står man i en situasjon hvor den gamle ordvekslingen mellom Gunkel og Mowinckel har fått ny relevans. Som norsk bibelviter hadde jeg ønsket at en innføring i Mowinckels «liv og verk» kunne vært konsipert slik at alt dette fikk bredere plass.

Metodediskusjon

Hjelde gir en grei innføring i de viktigste metodespørsmålene som sto i fokus for Mowinckel og hans samtidige. I sentrum står den kulthistoriske orienteringen og trefningene med Gunkel, men vi får også vite om Mowinckels forhold til kildekritikk og tradisjonshistorie. Hjelde går inn på metodiske spørsmål knyttet til særlige områder som diskusjonen om kongens status og forholdet mellom kult og myte. Materialet er igjen samlet og gjengitt med stor samvittighet. Særlig diskusjonen innad mellom de skandinaviske miljøene får en fin fremstilling. På dette punktet får Hjelde berømmelse i internasjonale anmeldelser fordi han har bidratt til økt forskningshistorisk innsikt for forskere som ikke er i stand til å lese de skandinaviske bidragene. Den berømmelsen er velfortjent, og det er sikkert ikke bare engelskspråklige forskere som trenger å lære om trefningene i «den skandinaviske skolen».

I enkelte detaljer avslører Hjelde at han mangler dybde i sin forståelse av forsknings-

historien, og hvordan forskerne konkret arbeidet. Han bruker f.eks. en side eller to på å beskrive hvordan Mowinckel forsto relasjonen mellom den klassiske kildekritikken (Wellhausen) og den nye formkritikken (Gunkel). Her gjør han et poeng ut av at allerede den unge Mowinckel ønsket å kombinere disse to (s. 202–04). Saken er imidlertid at Gunkels program uttrykte *premisser* som, om man hadde fulgt dem konsekvent, ville ha ført til et brudd mellom kildekritikk og formkritikk. Gunkel selv fulgte imidlertid ikke dette opp, og f.eks. i sin Genesiskommentar (1901, 1911) velger han stort sett den løsningen å *først* gi kildekritiske refleksjoner for *deretter* å drøfte formkritikk. Når Mowinckel formidler mellom disse to metodene, er han altså på linje med sin lærer, og de omtalte studiene av Esra og Nehemja (1916) er lite bemerkelsesverdige i så henseende. Den samme posisjonen dominerte hele den tyske eksegesen i den aktuelle perioden. Wellhausen var for stor til å kunne overprøves. I den grad dette komplekset er verdt omtale, måtte det være nettopp å se dette større bildet.

Et annet eksempel er Mowinckels tekst- og kildekritiske praksis. Med dagens øyne framstår denne som drastisk. Og riktignok var Mowinckel mer konsekvent enn de fleste da han valgte å utelate Elihu-talene i sin diskusjon av Jobs bok (1926). Men i samtidens kommentarlitteratur var det regulær praksis å omorganisere bibeltekstene i henhold til deres antatte kilder. Man skilte også tydelig mellom primær og sekundær tekst – også med typografiske virkemidler. Når det gjelder akkurat Elihus taler i Jobs bok, konkluderte selv den atskillig mer moderate franske forskeren Édouard Dhorme i sin store kommentar til Job (1926) kategorisk med at disse kapitlene stammer fra en senere fase i bokens komposisjonshistorie. Igjen fremstår derfor Mowinckel først og fremst som betinget av en tidstypisk praksis. Hjelde eneste kommentar til bokens litterærkritikk er imidlertid at det

intenderte publikum (den allmenne norske leser) neppe kan ha satt pris på slike eksegetiske prosedyrer (204f).

Eksegetisk *Fingerspitzengefühl*

En side ved Mowinckels vitenskapelighet kommer antakelig dårlig frem i anmeldelser fra hans samtidige kolleger: hans evne til å lese tekst. Mowinckel kunne som få andre lytte til teksten og samtidig relatere sin lytting til en kontekst av historisk basert viten om gammel-jødisk livsverden og kommunikativ kompetanse. Det kan være en nesten rystende opplevelse å fotfølge Sigmund Mowinckel gjennom bibel-tekstene og ta del i hans lese- og læringsprosess. Man møter dette i mange av hans tekster. Selv har jeg særlig funnet disse kvalitetene i hans bidrag i de senere bindene av GTMMM. Men de er der mange steder, også f.eks. i den lille artikkelen om Moder jord fra 1927.

Kanskje var det, når alt kommer til alt, denne siden av Mowinckels vitenskapelighet som ga ham hans høye stjerne hos samtidens eksegeter? Kanskje spilte hans tekstlige evner større rolle enn f.eks. hans teori om Tronstigningsfesten? Mitt inntrykk er jo at man stort sett ikke lot seg overbevise av noen av de mer profilerte teoriene. Likevel kom man ganske enkelt ikke utenom hans publikasjoner, og var det rett og slett fordi de var fremmet på basis av så overbevisende tekstlesning? Som bibelviter tenker jeg også at dette er den kanskje viktigste siden av den dannelsen Sigmund Mowinckel etterlot oss. Selvsagt kan man innvende at det er først når du har inntatt en posisjon som forsker og praktiserende *Hebraica*-entusiast at denne vurderingen blir mulig. Men det var jo noe slikt Mowinckel var, og er det ikke først og fremst som fagmann han fortsatt er interessant?

Religionsforskeren

Virkelig på hjemmebane er religionshistorikeren Hjelde når han skriver om forholdet mellom religionsvitenskap og teologi i Mo-

winckels forfatterskap (særlig s. 254–64). Her har teologer mye å lære både av Hjelde og av Mowinckel. Mowinckel forsto religion (også bibelsk eller kristen religion) som noe annet enn mytologi, teologi, filosofi, spekulasjon, dogmatikk e.l. Religion kommer sannest til uttrykk i religiøs praksis, for Mowinckel primært i kulten. I hans lille bok *Religion og kultus* sier han blant annet at det primære er det konkrete, det historisk faktisk foreliggende religiøse liv, altså kultus. Derimot er «det prinsipielle» eller det «allmenne» som teologien ofte befatter seg med, i stor grad en abstraksjon uten empirisk grunnlag og akademisk legitimitet. Slik blir for Mowinckel både mythos og ethos sekundært i forhold til *praxis* og ritus. Her tok han et tydelig oppgjør både med Julius Wellhausen og med Hermann Gunkel.

Med sine tidligere studier i denne retning ga Mowinckel et bidrag til overvinnelsen av kultfiendtlighet i klassisk teologi – liberal, så vel som konservativ – som gjennomgående var svært idealistisk. Protestantisk teologi har i sin historie hatt en klar slagside henimot å se tanke og lære som det sentrale og *praxis* og ritus som sekundært. Dette har for eksempel gjort at de som hadde evner til å føre en teologisk diskurs, fikk mye makt i protestantisk kristendom. Men samtidig mistet selvsagt ikke *praxis* relevans. Og en effekt av spenningen mellom teologisme og *praxis* ser vi i Norge i dag når f.eks. klassisk evangelikalt menighetsliv utfordres av karismatikk og emosjonell lovsang, eller når folkekirkenes dogmatikk utfordres av bygdefolkets og dåpsfolkets religiøsitet. Spørsmålet om religionenes rituelle, pragmatiske og andre ytre dimensjoner er i dag blitt et vesentlig punkt for religionsforskningen i vår del av verden. Og når det er slik, så har det blant annet å gjøre med at Mowinckel i sine arbeider begynte å rydde grunnen for dette perspektivet.

Som den antatt dypeste grunn for religiøs *praxis* og ritus, antar Mowinckel at det ligger

et genuint møte med det som blir forstått å være guddommen eller det transcendent. Som fenomenolog mener han at denne siden av religionen kun kan forstås innenfra, den må så å si beskrives på det erfarende individets premisser. I sin tilrettelegging av religionsforskningens sannhetsanspråk i forlengelsen av dette kan hans tekster av og til gi assosiasjoner i retning av senere, wittgensteinsk tenkning. Alt dette fremstiller Hjelde på en overbevisende og engasjerende måte. I denne delen av boken er leseren neppe i tvil om hva som er poenget med å fortelle om Mowinckels verk! Mannen har sagt noe som det er verdt å gjenta og å tenke over også i dag. Og Hjelde formidler det på utmerket vis.

Oppsummerende

Hjelde har ikke bare organisert en imponerende mengde informasjon og gitt den første samlede oversikt over Mowinckels liv og verk, han har også gitt tolkningsmessige hovedlinjer av dette materialet som kommer til å bli stående. I og med at store deler av kildematerialet er på norsk og nordiske språk, har Hjelde gjort det internasjonale forskersamfunnet en stor tjeneste. En av de mest positive sidene ved boken er at den beskriver mange ulike dimensjoner ved Mowinckels verk.

Hjeldes bok kommer et stykke på vei med å integrere biografi og faglig fremstilling, men overbeviser ikke helt ikke helt på dette punktet. Tolkningen av Mowinckels religiøse utvikling må kanskje også utfordres. Når det gjelder det bibelfaglige, gir Hjelde ut fra sin samtidshistoriske orientering et rimelig utvalg av problemstillinger og har gir dem stort sett dekkende behandling. Fremstillingens største svakhet, slik denne anmelderen ser den, er at den i for liten grad anvender hele fagtradisjonen som kontekst for å forstå og vurdere Mowinckels verk. Når det gjelder her-

meneutiske og større teologiske dimensjoner, fremstår derfor boken etter denne anmelderes oppfatning stedvis med for grunn klangbunn og for enkle vurderinger.

Noter

- 1 Da ser vi bort fra Hilde Bjelland Nilsens hovedoppgave ved Universitetet i Oslo, 2001, som så vidt jeg vet, ikke er publisert.
- 2 Det er også i denne retning Hjelde selv svarte i et intervju med HF-aktuell, se <http://www.hf.uio.no/hf-aktuelt/2006/uke17/teolog.html> (lastet ned 7. Mars 2008)
- 3 Hjelde skjelner ikke terminologisk helt konsekvent mellom Oxfordbevegelsen og Oxford-gruppebevegelsen. Den første var en høykirkelig primært britisk bevegelse i Oxford fra 1830-årene ledet av bl.a. Newman og Pusey. Det andre var en internasjonal bevegelse som startet i 1920-årene under ledelse av Frank Buchmann. Den utviklet seg senere til organisasjonene Moralsk Opprustning (MRA) og Initiatives of Change.
- 4 *Det Gamle Testamente*, oversatt av S. Michelet, S. Mowinckel og N. Messel, 5 bind, Oslo: Aschehoug 1929–1963.
- 5 På dette punktet går Hjelde opp igjen (og utdyper) noen av sporene i Rudolf Smends artikkel i *Studia Theologica* 53 (1999), s. 79–96, men uten at dette klart fremgår.
- 6 Hans-Joachim Kraus, *Psalmen* (Biblischer Kommentar Altes Testament 15/1–2; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1978). Se tilsvarende også Weiser, *Psalmen* (Altes Testament Deutsch 14–15; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1950) og programmatisk i Aage Bentzen, *Forelæsninger over innledning til de gammeltestamentlige salmer*, København: Gad 1932, første kapittel, s. 11–25 (Salmerne som kultusdigtning).